

พิพิธภัณฑสถาน

เล่ม ๑

เรื่อง

พระสฤป

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์

หัวหน้ากองพิพิธภัณฑ

และโบราณวัตถุ

เรียบเรียง

กรมศิลปากร

พิมพ์จำหน่าย

ราคาเล่มละ ๑๐ สตางค์

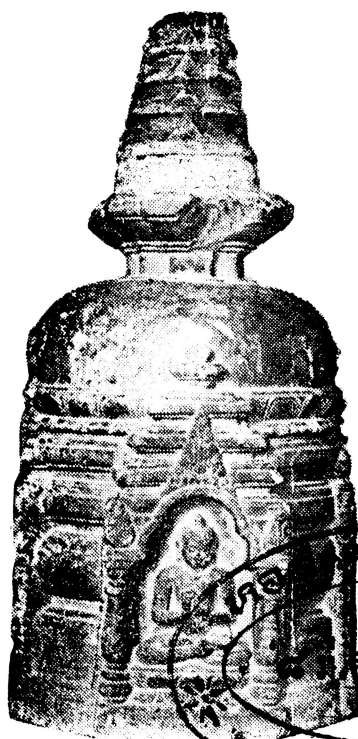
มีเรื่องอื่นๆ ซึ่งเจ้าหน้าที่เรียบเรียง

และพิมพ์จำหน่ายเป็นลำดับไป

เลขที่ ๑๑

เลขที่ ๑๑

เลขที่ ๑๑ บ. ๑๑ ๑๑ ๑๑

รูปสทูปอินเดีย

ศิลา สูง ๕๓ ซม. วัดโดยรอบ ๘๕.๕ ซม.

ฝีมือช่างอินเดีย ครั้นราชวงศ์คุปตะ

(ราว พ.ศ. ๘๖๐ - ๑๑๕๐)

ได้มาจากประเทศอินเดียเมื่อในรัชกาลที่ ๕

คำนำ

งานพิพิธภัณฑ์ เป็นงานสำคัญส่วนหนึ่งของกรม
ศิลปากร กรมนี้มุ่งหมายให้พิพิธภัณฑ์เป็นศึกษา
สถาน หาทางชักชวนมหาชนให้ชมพิพิธภัณฑ์เพื่อ
การศึกษาหาความรู้ ไม่ใช่สักแต่เข้ามาดูแล้วก็ผ่านไป
ของชิ้นหนึ่ง ๆ ในพิพิธภัณฑ์มีค่าเหลือหลาย แต่
ถ้าเพียงดูแล้วผ่านไป ของเหล่านั้นก็ไม่ประเสริฐ
กว่าก้อนหินหรือโลหะธรรมดา ถ้าผู้พยายามศึกษาก็
เป็นความรู้อันประเสริฐ และเป็นความสนุกเพลิดเพลิน
อันประกอบด้วยประโยชน์ กรมศิลปากรคิด
เห็นดังนี้ จึงให้เจ้าหน้าที่เรียบเรียงและพิมพ์สมุด
“พิพิธภัณฑ์สาร” เป็นเล่มบาง ๆ มีภาพและคำอธิบาย
เป็นเรื่อง ๆ ไป จำหน่ายแก่ประชาชนโดยราคาเขี้ยว
ที่สุด

หนังสือ “พิพิธภัณฑ์สาร” นี้ เจ้าหน้าที่คงจะ
เรียบเรียงพิมพ์ขึ้นต่อ ๆ ไปเป็นลำดับ เมื่อทำได้
มาก ๆ ก็คงเป็นเอกสารอันมีค่าชุดหนึ่ง กรมศิลปา-
กรหวังว่าท่านที่มีหนังสือเล่มนี้ คงจะพยายามหา
เล่มอื่น ๆ ใ้ให้ครบชุด เก็บไว้เป็นเครื่องประกอบ
การค้นคว้าความรู้ในทางนี้ต่อไป

กรมศิลปากร

๑ มีนาคม ๒๔๘๘

สถูป

สถูปเป็นถาวรวัตถุอย่างหนึ่ง ซึ่งสร้างขึ้นเป็นที่บรรจุอัฐิธาตุของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วไว้เพื่อสักการบูชา เป็นประเพณีนิยมของอารยชนกระทำกันมาแต่ก่อนพุทธกาล ว่าโดยฝ่ายลัทธิพุทธศาสนา มนต์เหตุแห่งการสร้างสถูปมีกล่าวเป็นหลักฐานในหนังสือเก่า เช่นมหาปรีณิพพานสูตร และมีดินทัญญูหากดังนี้

เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประจวบใกล้จะเสด็จเข้าสู่พระนิพพานณคางวังในแคว่งเมืองกุสินารา พระอานนท์เถระเจ้าได้ทูลถามถึงการที่พระพุทธเจ้าจะพึงปฏิบัติต่อพระพุทธสรีระนั้นใด มีพระพุทธฎีกาตรัสว่าให้พระภิกษุทั้งหลายมุ่งหมายดับทุกข์ดับกิเลสอันเป็นประโยชน์แห่งตนเถิด อย่าเป็นกังวลด้วยการบูชาต่อพระสรีระของพระตถาคตเลย พวกภิกษุทั้งหลายและฆราวาสทั้งหลายเขาคงทำมาปนกิจแล้วสร้างสถูปบรรจุสรีระธาตุของพระตถาคตเหมือนอย่างของพระเจ้าจักรพรรดิแต่ก่อนมา และทรงแต่งตั้งอุปารหมุคคตทั้ง ๔ มีพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑ พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑ พระสาวกอรหันตเจ้า ๑ พระเจ้าจักรพรรดิ ๑ กล่าวคือ มุคคตทั้ง ๔ เหล่านี้เป็นอุปารห ควรแก่การสร้างสถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้เป็น

ที่ตักการบูชาด้วยความเลื่อมใส ครั้นพระพุทธเจ้า
เสด็จดับขันธปรินิพพาน เหล่ามัลลกะศัตรีซึ่งครอง
เมืองกุสินาราก็ช่วยกันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ
แล้วคิดสร้างพระสถูปประดิษฐานพระบรมธาตุไว้ ณ
เมืองกุสินารา แต่ครั้งนั้นเมื่อข่าวพระพุทธองค์เสด็จ
เข้าสู่ปรินิพพานและถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ณ
เมืองกุสินาราทราบแพร่หลายไปถึงเมืองอื่น เจ้า
เมืองที่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าหลายเมืองด้วยกัน ต่าง
ให้ไปรับพระบรมธาตุ เพื่อจะเชิญไปประดิษฐานไว้
ให้มหาชนบูชา ณ เมืองของตน เดิมพวกมัลล
กะศัตรีเมืองกุสินาราไม่ยอมให้ ข้างเจ้าเมืองอื่นก็
จะเอาให้ได้ เกือบจะเกิดรบกันขึ้น หากแต่โทณ
พราหมณ์ว่ากล่าวไกล่เกลี่ย จึงตกลงแบ่งพระบรม
ธาตุออกเป็น ๘ ส่วน แล้วแจกไปในที่ต่าง ๆ คือ

๑. พระเจ้าอชาตศัตรู ได้ไปยังเมืองราชคฤห์
มหานคร อันเป็น ราชธานี ของ มคธราชรัฐในสมัยนั้น
(เดี๋ยวนี้เรียกว่าแขวงราชเคีย) ส่วน ๑

๒. ศัตรีย์ศักยราช พระญาติวงศ์ของพระพุทธ
องค์ ได้ไปยังเมืองกบิลพัสดุ์ (เดี๋ยวนี้เรียกว่าแขวง
กูฏีละ อยู่ในเนปาลราชรัฐ) ส่วน ๑

(พระบรมธาตุส่วนนั้นเมื่อในรัชกาลที่ ๕ ได้รับ
มายังประเทศสยาม และบรรจุประดิษฐานไว้ในพระ

ตฤปนบมบรพทวักตฺระเกษ)

๓. กษัตริย์ดิจฉว ได้ไปยังเมืองเวสาลี (เดี๋ยวนี้เรียกว่าแขวงเพสาร์ห์) ส่วน ๓

๔. กษัตริย์กุตติยะ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุติ ได้ไปยังเมืองอถกัปป ส่วน ๓

๕. มหาพราหมณ์ผู้ครองเมือง ได้ไปยังเมืองเวฏฐที่ปะกะ ส่วน ๓

๖. กษัตริย์โกถิยะ ได้ไปยังเมืองรามคาม (เดี๋ยวนี้อยู่ในเขตต์เนปาลราช) ส่วน ๓

๗. มัตถกษัตริย์เมืองปาวา ได้ไปยังเมืองปาวา (เดี๋ยวนี้เรียกว่าแขวงบิทรานอร์) ส่วน ๓

๘. มัตถกษัตริย์เมืองกุตินาร ได้ไปยังเมืองกุตินาร (เดี๋ยวนี้เรียกว่าแขวงกาเดย์) ส่วน ๓

พระบรมราชาที่แจกไปครั้งนั้น ต่างเมืองต่างก็สร้างพระตฤปนที่ประดิษฐานไว้ จึงเกิดเป็นตฤปนารามเนื่องในพระพุทธประวัติ ๘ แห่ง และตฤปนทั้ง ๘ นั้นนับเป็นปฐมธาตุตฤปนแห่งพระพุทธศาสนา

การสร้างตฤปนเป็นที่บรรจุอัฐิธาตุอย่างนี้ ถ้าว่าตามโบราณวัตถุที่ตรวจพบในประเทศอินเดีย ที่สร้างขึ้นสำหรับบรรจุอัฐิธาตุของบุคคลอื่น ๆ ก็มี เช่น อัฐิของศาสตราจารย์แห่งไฮนส์ดาสนาเป็นต้น แต่ทางพุทธศาสนานอกจากบรรจุอัฐิธาตุของบุคคลพิเศษ

จำพวก อันเป็นอุปารห คึงกล่าว มาข้างต้นนั้น
 แล้ว ไม่ถือว่าเป็นชาคุตตูป เป็นแต่เพียงเจตีย์สถาน
 หรืออนุตตาวรียเท่านั้น แต่เพื่อรักษาคตินี้ ในชั้น
 หลังต่อมา การสร้างถาวรวัตถุบรรจุอัฐิของผู้เป็น
 ใหญ่ เช่นพระเจ้าแผ่นดิน มักจะอัญเชิญพระบรม
 สารีริกาศุเข้าประดิษฐานนำเสด็จก่อน โดยประสงค์
 จะให้เป็นชาคุตตูป แล้วจึงบรรจุอัฐิธาตุของบุคคล
 นั้นต่อไป เรื่องนี้การค้นคว้าทางโบราณคดีของประ
 เทศสยามได้พบหลักฐานเป็นสำคัญ คือในวัดพระ
 ศรีธรรมเพ็ญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพระ
 เจตีย์ขนาดใหญ่ ๓ องค์เรียงกัน นับจากวิหารวัด
 พระศรีธรรมเพ็ญไป สององค์แรกสร้างในรัชกาล
 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๕-๒๐๗๒)
 เจตีย์องค์ต้นบรรจุพระอัฐิสมเด็จพระบรมไตรโลก
 นารถ องค์ที่สองบรรจุพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชา
 จิราชที่ ๒ และองค์ที่สามคงจะสร้างในรัชกาลหลัง
 ต่อมาเป็นที่บรรจุพระอัฐิสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒
 เอง พระเจตีย์ใหญ่ในวัดพระศรีธรรมเพ็ญ เมื่อปี
 พ.ศ. ๒๔๗๕ เกิดมีผู้ร้ายดอบลักขุดองค์ที่สองเอา
 ทรัพย์วัดๆไปได้ ราชบัณฑิตยสภา (ต่อมาเปลี่ยน
 เป็นกรมศิลปากร) เกรงว่าสิ่งอันจะเป็นเครื่องพิสูจน์
 ประวัติศาสตร์ของชาติจะสูญหายเสียหมด จึงได้ทำ

การขุดตรวจพระเจดีย์องค์นั้น (องค์ที่ศิระวันออก) ได้พบโบราณวัตถุในเจดีย์นั้นหลายอย่าง แล้วนำมาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ในกระบวนโบราณวัตถุนั้น ได้พบพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ในพระสถูปแก้วผดึก มีพระสถูปทองคำเงิน และฉันทุช้ครอบล้อมเป็นลำดับอยู่ด้วย (พระพุทธรูปสำริด และพระสถูปเหล่านี้จัดตั้งแสดงอยู่ในห้องมหรสพภัณฑแห่งพิพิธภัณฑสถานฯ แล้ว) จึงได้หลักฐาน รับรองคดีข้อ ที่อัญเชิญ พระบรมธาตุประดิษฐานมา เพื่อเป็นธาตุสถูปตามที่กล่าวมานั้น

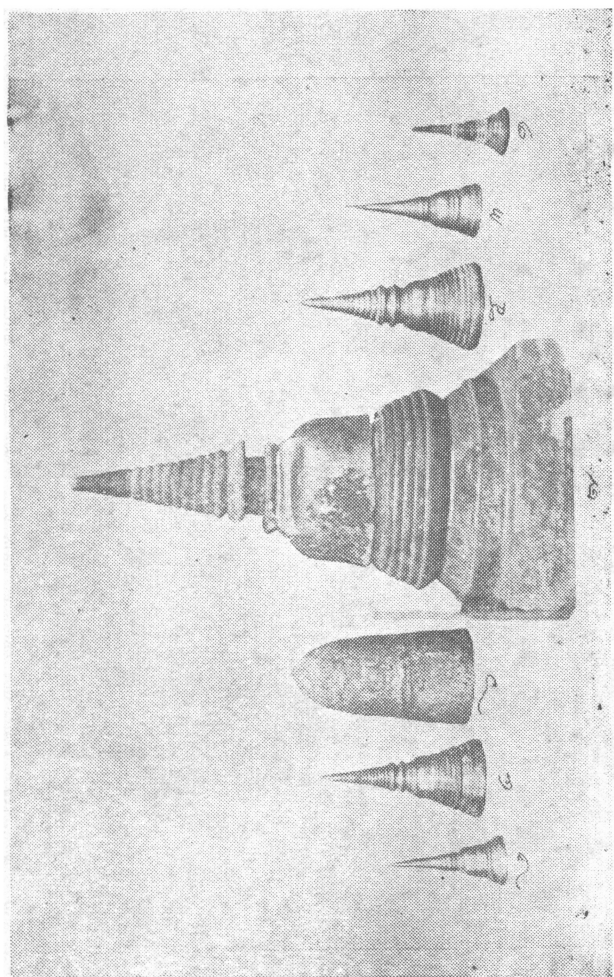
อนึ่ง อาศัยพระพุทธรูปบริวาร ซึ่งทรงแสดงแก่เหล่าพระสาวกเมื่อก่อนเสด็จเข้าสู่ปรินิพพานว่า พระธรรมจะแทนพระองค์ต่อไปดังนี้ ดังนั้นฐานว่าเมื่อล่วงพุทธกาลมาแล้ว ผู้ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บางพวกอยู่ห่างไกลธาตุเจดีย์ แถบวิภคเจดีย์ที่มีอยู่ในครั้งนั้น จะไปทำสักการบูชาได้ด้วยยาก ยากจะมีเจดีย์สถานเป็นที่บูชาบ้าง จึงมีผู้พระบรมพุทธรูปบายแนะนำให้เขียนพระธรรมลงเป็นตัวอักษร ประดิษฐานไว้เป็นที่บูชา โดยอาศัยอำพระพุทธรูปบริวาร ซึ่งควรที่ว่า พระธรรมจะแทนพระองค์นั้น จึงเกิดมีประเพณี สร้างสถูปแล้วจารึกพระธรรมขึ้นอีกอย่างหนึ่งมักเลื้อกเอาข้อพระธรรม ที่เป็นหัวใจในพระ

พุทธดำรัสฯ เช่นคาถาแสดงพระอริยสัจว่า

“เย ชมฺมา เหตุปฺปภา เตสํ เหตุํ ตถาคโค
(อาห) เตสญฺญ โย นิโรโห เอวํ วาที มหาสมฺโณ”
นี้เป็นต้นมาจาร์ก

สัญญาซึ่งสร้างขึ้นโดยอาการอย่างนี้ จัดเป็นธรรม
สัญญาหรือธรรมเจดีย์ก็เรียก มีตัวอย่างอยู่ในพิพิจ
ภณทศสถานแห่งชาติ ๒ ชั้นคือพระสัญญาศีลาทรวงบาตร
กว่า สัมยทวารวดี ๓ และพระสัญญาดินเผา สัมย
ทวารวดี ๓

ลักษณะสัญญา สัญญาที่สร้างตั้งแต่โบราณมาจน
ตลอดกาลบัดนี้ พิจารณาเหตุลักษณะ เห็นว่าชั้นเดิม
ที่เดียวก็จะเป็นแต่ปูนดินขึ้นเป็นโคกตรงที่ฝังอัฐิธาตุ
แล้วลงเชือกไม้รอบกันดินพัง และบนโคกนั้นทำนอง
จะปักร่มหรือฉัตรให้เป็นเกียรติยศ ขนาดจะทำให้
เด็กและผู้มีอุปการณตั้งดงาม หรือจะทำแต่พอใช้ได้
ก็สุดแต่กำลังของผู้สร้าง ต่อมาถึงสมัยพระเจ้า
อโศกมหาราช ได้ขึ้นด้วยราชย์ครองแคว้นมคธราช
มีกรุงปาดัมบุร์เป็นมหานครหลวง ราว พ.ศ. ๒๑๔-
๓๓๓ ทรงบำรุงพระพุทธดำรัสฯ ให้เผยแพร่ไพศาลมี
พุทธมามกะมากยิ่งขึ้น ต่างจะไปบูชาตั้งเวชนีย
สถานอันเป็นบริโลกเจดีย์ทั้ง ๔ แห่งไม่ว่าทั่วถึงกัน
และในเวลานั้นปฐมสัญญาธาตุเจดีย์ทั้ง ๘ ก็ชำรุดทรุด

พระศตูป ๗ ชั้น บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จุด
ได้ในพระศตูปใหญ่องค์ที่ ๑ ข้างทิศตะวันออกในวัด
พระศรีรัตนเพียร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓. ๑. องค์ศตูปศิลา ชั้นนอก

๓. ๒. เบ้าเหล็ก สำหรับรักษาองค์ศตูป

๔. -๕. ๑. -๔. องค์ศตูปสัมฤทธิ์

๓. ๕. องค์ศตูปเงิน

๓. ๖. องค์ศตูปทองคำ

๑. ๗. องค์ศตูปแก้วผลึก ซึ่งบรรจุพระบรมสารี
ริกธาตุ

ทั้ง ๗ ชั้นนี้ ถัดรวมกันเป็นองค์เดียว คือองค์
แก้วผลึกอยู่ในองค์ทองคำ ๆ อยู่ในองค์เงิน ๆ อยู่ใน
องค์สัมฤทธิ์ ๆ อยู่ในองค์สัมฤทธิ์ใหญ่ ๆ อยู่ใน
เบ้าเหล็ก ๆ อยู่ในองค์ศิลา ๆ บรรจุอยู่ในพระศตูปใหญ่

โทรมสูญหายไปเสียหลายแห่ง ทรงคิดจะให้พุทธ
บริษัทได้สักการบูชาพระธาตุทั่วถึงกัน จึงได้ให้
รวบรวมพระบรมสารีริกธาตุขึ้นแบ่งใหม่ บรรลุได้
ในสถูปเจดีย์ที่สร้างในที่ต่าง ๆ บ้าง ประทานไปยัง
บ้านเมือง ซึ่งมีกำลังพอจะสร้างสถูปขึ้นใหม่ได้บ้าง
ในหนังสือปฐมสมโพธิว่า พระเจ้าอโศกได้ทรง
สร้างพระสถูปขึ้นในครั้งนั้น มีจำนวนถึงแปดหมื่น
สี่พันองค์ การสร้างสถูปเจดีย์ก็แพร่หลายแต่กาลนั้น
มาเป็นต้นเหตุที่เกิดแบบอย่างฝีมือช่างก่อสร้าง ซึ่ง
ปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ เพราะการก่อสร้างขึ้นก่อน
สมัยพระเจ้าอโศกนิยมทำกันแต่ด้วยเครื่องไม้ มาใช้
ศิลาจำหลักถวดยประอบการก่อสร้าง เมื่อครั้ง
พระเจ้าอโศกเป็นปฐม รูปฐานสถูปเมื่อครั้ง
พระเจ้าอโศกมักทำตัวสถูปกลม ทรงเหมือนโอหรือ
ขันน้ำคว่ำ ข้างบนทำเป็นพุทธอาสน์สี่เหลี่ยมคี่ไว้
มีฉัตรกับบนนั้นเป็นยอด ฐานพระสถูปทำเป็นสี่
เหลี่ยม รอบฐานทำเป็นที่เดินประทักษิณ มีรั้วล้อม
รอบข้าง ภายนอกเหมือนอย่างเครื่องไม้ เพราะชั้น
เดิมเขาทำกันไว้ด้วยเครื่องไม้ ที่กรอบรั้วและฐาน
พระสถูปมักจำหลักถวดย เป็นเรื่องชาดกบ้าง
เรื่องพุทธประวัติบ้าง

ภายหลังต่อมาพระพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไปสู่นานา

ประเทศภายนอกอินเดีย และวัฒนธรรมของมนุษย์
ชาติเจริญขึ้นเป็นลำดับ สถูปที่สร้างขึ้นรูปทรงตัน
ฐานก็เปลี่ยนแปลงไป สุดท้ายศิลปการช่างจะได้ทำ
วิจิตรพิศดารเพียงไร

สถูปก่อด้วยทรายหรือพระเจดีย์ทราย เมื่อได้
กล่าวถึงสถูปอันเป็นธาตุเจดีย์ และธรรมเจดีย์มาแล้ว
จะเลยกล่าวถึงการก่อพระเจดีย์ทรายอันเป็นกิจประ-
เพณีนิยมของพุทธศาสนิกชนชาวสยามกระทำกันตาม
วัดในเทศกาลตรุษสงกรานต์ และฤดูอื่นบ้าง เช่น
อย่างทุกวันนี้ด้วย มูลเหตุแห่งการก่อพระเจดีย์
ทรายเป็นมาอย่างไร ชั้^๕นปรากฏในหนังสือประชุม
พระราชพงศาวดารฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา
โลกมหาราชว่า พระเถรานุเถระได้
ถวายวิสัชนาพระราชพงศาวดาร ของพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชว่า การก่อพระ
เจดีย์ทรายไม่พบที่มาในพระบาลีแห่งใดกล่าวถึงพระ
พุทธเจ้าทรงอนุญาต หรือตรัสสอนให้ก่อทราย
โดยอาการที่ก่อกันทุกวันนี้ แต่มีมาในธรรมเนียม
มณฑลราชอาณาจัก ซึ่งเป็นของแต่งในแคว้นดันทนา
ไทย ดังนั้นฐานว่าเป็นสิ่งที่มิ^๕ขึ้นภายหลังแต่พระ
พุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว และมีในประเทศดันทนา
ก่อน พระรายนุวัติ^๕จะเห็นว่า สถูปเป็นของที่

มีพระพุทธานุญาตให้ก่อสร้าง เมื่อก่อทรายให้เป็น
จอมเป็นรูปสถูป แล้วเก็บเอาใบโพธิ์เป็นต้นมาบรรจุ
ไว้ภายในอุททิศต่อพระพุทธรเจ้า ก็ได้ชื่อว่าเป็นมริโก
เจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ แล้วเกลี่ยทรายให้ภูมิ
สถานนั้นๆ ให้งามรื่น ซึ่งเป็นทางให้เกิดผลานิสงส์
ในพุทธศาสนา ดังนี้

กองพิพิธภัณฑ์และโบราณวัตถุ

๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๙

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์ พระนคร
นายสนั่น ต้นบุญยืน ผู้พิมพ์โฆษณา

พ.ศ. ๒๔๗๕